

Rwagasore, Uprona en de dekolonisatie van Burundi (1958-1962)

ANNELIES KINDT

licenciaat in de Geschiedenis, Universiteit Gent
student master Geschiedenis, Benmérita
Autónoma Universidad de Puebla (Mexico)

1. INLEIDING

In 1955 werd te Bandoeng (Indonesië) een conferentie gehouden van onderontwikkelde landen. De Chinese minister van Buitenlandse Zaken hield er een uiterst anti-westerse redevoering. De wereld was geschokt door de radicale onafhankelijkheidsideeën die daar werden gelanceerd.

In datzelfde jaar hield Boudewijn in Kongo nog een redevoering (te Leopoldstad) waarbij hij de Kongolezen vertelde dat hij droomde van een tiende, overzeese provincie. Zijn woorden vielen enorm in de smaak bij de bevolking. De koning was razend populair.

Toen, in 1956, professor Van Bilsen een dertigjarenplan opstelde voor de emancipatie van Belgisch Afrika, geloofde niemand hierin. Binnen de koloniale milieus werd deze periode van dertig jaar veel te kort geacht. Men dacht nog jaren in Afrika te kunnen blijven. Nochtans vond in vier jaar tijd (1958-1962) een versnelde dekolonisatie plaats. In Ruanda-Urundi werd de weg naar onafhankelijkheid onomkeerbaar sedert 1959, enerzijds door de evolutie die Kongo doormaakte en anderzijds door de druk van de UNO die belast was met de controle van de gebieden onder "Voogdij". Uiteraard speelden ook interne bewegingen een rol. Toen in mei 1959 een Werkgroep van België naar Ruanda-Urundi werd gestuurd, werd die geconfronteerd met een drang naar interne autonomie vanwege een groot deel van de bevolking. De koloniale overheid bleef echter beweren dat de meerderheid van de bevolking gekant was tegen het vertrek van de Belgen en bleef actie voeren tegen het nationalisme (hier in de betekenis van streven van de Barundi naar een onafhankelijk Burundi), ook nadat de eerste autonome instellingen werden opgericht.

Vanaf 1960 begon de UNO zich sterk te mengen in de evolutie van Ruanda-Urundi. De internationale organisatie eiste een democratiseringsproces dat regelmatig verliep in de richting van onafhankelijkheid. De UNO heeft de nationale verzuchtingen erg begunstigd.

Op 1 juli 1962 werd Burundi onafhankelijk.

In dit artikel maak ik een studie van het opkomende nationalisme in Burundi, in de periode 1958-1962.

Met nationalisme bedoel ik het streven van een volk naar interne autonomie, naar de vorming van een eigen natie-staat, naar zelfbeschikking. Dat nationalisme inspireerde zich grotendeels op de Tweede Wereldoorlog.

Roskam, auteur van *De dekolonisatie van Afrika*, probeert dit in zijn boek te verklaren aan de hand van een anekdote waarbij een Brits officier in een kolonie, tijdens de Wereldoorlog, riep: "Weg met Hitler!". Waarop de Afrikaan vroeg: "Waarom?". "Hij wil de hele wereld regeren!". De Afrikaan, niet begrijpend, vroeg de officier: "Wat is daar verkeerd aan?". Hij antwoordde: "Hij is een Duitser". "Wat is er verkeerd aan Duitsers?", vroeg de Afrikaan opnieuw. Antwoord: "*Zie je, het is niet goed als de ene stam de andere regeert. Iedere stam moet zichzelf besturen*". De officier had geen besef van de draagwijdte van zijn woorden op dat moment... (Roskam, 1982, 28).

Het Afrikaans nationalisme werd zwaar onderschat. In 1955 schreef J. Gunther nog dat:

"de grote massa Congolezen [...] helemaal niet in nationalistische termen in de zin van bevrijding van het Belgisch bestuur [dachten], omdat zij niet voldoende onderlegd waren om te weten wat nationalisme [was]" (Gunther, 1955, 654).

Na de Wereldoorlog wierpen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie zich op als dé grote mogendheden en kantten zich tegen het Europees kolonialisme. Beide blokken raakten verwickeld in een strijd om hun eigen invloed te laten gelden op het Afrikaanse continent.

De Europese mogendheden moesten langzamerhand (en vaak schoorvoetend) toegeven dat het recht op zelfbeschikking ook aan Afrikanen niet kon worden geweigerd. West-Europa verzette zich steeds minder tegen de dekolonisatie omdat het besepte dat, in het klimaat van de Koude Oorlog, najver om de gunst van de ontwikkelingslanden ertoe zou kunnen leiden dat het communisme haar stempel drukte op het nationalisme. Bovendien ontstond in de moederlanden een anti-kolonialistische golf bij de publieke opinie.

Toch blijft de dekolonisatie van Afrika meer het resultaat van Afrikaans nationalisme dan van de vermeende Europese bereidheid om de overdracht van de soevereiniteit actief te helpen bevorderen. De koloniale bezetters werden gedwongen het hoofd te buigen voor het Afrikaans onafhankelijkheidsstreven.

2. VADER EN ZOON

Rwagasore, ongetwijfeld protagonist tijdens de gebeurtenissen in Burundi tussen 1958 en 1962, stond en staat symbool voor het Burundees nationalisme. Rwagasore was de zoon van de koning ("le Prince Louis") en behoorde tot de clan van de Bezi. In de Hoge Landsraad van Burundi liet hij zijn invloed onrechtstreeks gelden en zorgde ervoor dat de onafhankelijkheid ook daar ter sprake kwam. Zijn kring breidde zich steeds meer uit. Rwagasore richtte de partij Uprona op en gebruikte dit als instrument om ook de bevolking massaal voor onafhankelijkheid te doen kiezen. Door zijn radicalisme kwam Rwagasore vaak in botsing met de Belgische Administratie.

Het feit dat Rwagasore de zoon van de Mwami (koning) was, is van cruciaal belang geweest. De figuur van de Mwami speelde een belangrijke rol in het politieke leven van Burundi, vaak niet zozeer omwille van wie hij was, maar eerder omwille van wát hij was.

"Mwami" is een term die men veel aantreft in Centraal-Afrika, en wordt gebruikt om het hoofd van een inlandse plutocratische regering aan te duiden. De *Mwami* verdeelde zijn land onder zijn zonen, die dan hoofd werden van een "chefferie" of hoofdij. De chefs waren eigen baas in hun hoofdij, de koning was veraf. Het was de chef die zijn chefferie onderverdeelde in "sous-chefferies", de lasten verdeelde, de gronden verhuurde en de rechtspraak deed.

De zonen van de koning noemde men de Baganwa (enkelvoud: Muganwa). Bij elk overlijden van een Mwami riskeerden de Baganwa een trede lager op de ladder van belangrijkheid te komen. Sommigen werden zo slechts Bafasoni (gewone adel). De afstammelingen van de Bami kregen elk een andere clan-naam: de Batare, de Bezi, de Bataga en de Bambutsa waren respectievelijk de afstammelingen van de Bami Mutare, Mwezi, Mutaga en Mwambutsa die elkaar in die volgorde opvolgden. Een Muganwa hield op met bestaan en werd bij de Bafasoni (respectievelijk Bakundo, Bavubikiro, Bavuma en Baruma) gerekend bij de komst van een nieuwe Mwami, waarvan de koningsnaam overeenkwam met de naam van de eigen clan. Zo werd de "adel" periodiek vernieuwd door de progressieve eliminatie van de oudste en meest talrijke clan. Dit leidde echter tot broederoorlogen en talrijke intriges aan het hof.

De Baganwa bezaten een monopolie op de openbare posten, iets waartegen later in opstand werd gekomen.

Ze hadden, als chef, binnen hun gebied dezelfde functie als de koning had voor heel het land. Er werd hen een gebied toevertrouwd in ruil voor bepaalde bijdragen. Op hun beurt stonden ze kleinere gebieden af op dezelfde manier. Het was een feodaal systeem gebaseerd op cliëntelisme, te vergelijken met onze middeleeuwse vazalliteit. Zo heerste er een zelfde band van trouw tussen de Mwami en de chefs, de chefs en de sous-chefs als tussen patroons en cliënten. Op die manier liep de ketting van vazalliteit doorheen de hele socio-politieke structuur.

De keuze van de chefs stond vaak aan de oorsprong van een echte vete tussen de verschillende families. Elke chef had een raad waarvan de leden gekozen werden uit notabelen en rijke grondbezitters. Zij hadden enkel een adviserende functie, hoewel ze toch een sterke invloed hadden op de beslissingen van de chef. De chef had, net als de Mwami, een eigen hof. De uitoefening van zijn macht was dus ook eerder collectief dan individueel. Hij was chef, minder door zijn titel dan door zijn aantal aanhangers. Als bepaalde families zich terugtrokken van de chef, dan verminderde de macht van deze laatste aanzienlijk.

De chef zat het tribunaal voor. De rechters waren enkel bijzitters. De chef persoonlijk koos hen uit. Hij hield geen rekening met hun etnische afkomst of met hun rijkdom. Enkel de Twa werden uitgesloten voor deze functie. De Mwami was de *chef des chefs*.

De koning bevond zich in een geprivilegieerde, maar vooral in een buitengewone positie. Hij was halfgod door zijn afkomst en die van zijn rechtstreekse voorouders, wat hem verhinderde om zelf instrument te zijn van een cultus rond een bepaalde god. Hij was een reïncarnatie van een voorbije situatie. De Mwami vormde de band tussen de goden en de mensen. Dit contact van de Mwami met goden en geesten was niet alleen voor de Mwami zelf belangrijk. Hij deed het in het belang van iedereen.

Het decreet van 14 juli 1952 veranderde de macht van de koning aanzienlijk. De Belgische administratie maakte van de koning met goddelijke macht een constitutionele koning. Hij was nog steeds de hoogste leider van zijn land, aangeduid door het gewoonterecht, maar werd met zijn ambt bekleed en kon afgezet worden door de vice-gouverneur-generaal van Ruanda-Urundi. Hij bestuurde zijn land in overeenstemming met het gewoonterecht, zolang dit niet in botsing kwam met de openbare orde of met de wetgevende bepalingen die tot doel hadden dit gewoonterecht te vervangen. Hij benoemde nog steeds de chefs en sous-chefs, controleerde hen in hun taak en gaf advies in verband met hun afzetting. De Mwami zat de Hoge Landsraad voor. Hij was rechter van het inheems tribunaal van het land, dit tribunaal kon uitspraken van de lagere rechtbanken herzien. Hij kon

gelijk welke gewestrechtbank van zijn land voorzitten. De koning was verder ook nog lid van de Raad van de vice-gouverneur-generaal van Ruanda-Urundi (Bourgeois, 1954, 61-72).

Mwami Mwambutsa Bangiricenge, vader van Rwagasore, streefde niet naar veel macht en invloed. Het was een pacifistische koning, maar hij nam heel weinig initiatieven om de vrede na te streven. Volgens verschillende tijdgenoten was Mwambutsa een luie koning.¹ Pierre Leroy, provinciaal secretaris en later commissaris, noemde hem:

"een nietsdoener en een vrouweaanbidder die enkel hield van jacht, hoeren in Europese nachtclubs en alcohol, dit om hem op te vrolijken" (Harroy, 1987, 201).

Marc Vandegehuchte, oud-koloniaal die de koning persoonlijk gekend heeft, vertelde dat hij me graag meer informatie over de Mwami had gegeven, maar dat hij vreesde dat dit enkel bij bierverhalen zou blijven.² Resident Regnier beschreef hem als volgt:

"Mwambutsa aimait par dessus tout la paix, la tranquillité, la belle vie, les voitures décapotables et les jolies femmes, de préférence européennes".³

Het naderen van de onafhankelijkheid en het ontstaan van de politieke partijen veranderden de lichtzinnige mentaliteit van de koning weinig. Hij vermeed elke vorm van verantwoordelijkheid en engageerde zich tot niets. Zijn verhouding met de Uprona, partij van zijn zoon Rwagasore, was allesbehalve optimaal. Mwambutsa vreesde zijn zoon. Rwagasore beseftte dat bij het overlijden van zijn vader de troon naar zijn jongere broer Charles zou gaan. Charles was de lievelingszoon van Mwambutsa en had volgens de traditie meer recht op de troon omdat hij de jongste was.

Zoals blijkt uit het voorgaande, was Mwambutsa dus eerder belangrijk als symbool dan omwille van zijn persoonlijkheid. De instelling van het koningschap had traditioneel op basis van bepaalde symbolen gewerkt en binnen het kader van een bepaald geloofssysteem, waarvan het sterke, maar grotendeels irrationele steun kreeg. Het was een symbool geworden van nationale eenheid. De Mwami gaf betekenis en een doel aan alle leden van de samenle-

¹. "Mwambutsa se révéla très tôt être un grand paresseux. Bien qu'on ait rétabli pour lui à Muramvya même un fief royal à la grande joie de la population locale, il ne s'intéressa en rien au commandement et au développement de cette région pas plus qu'au reste du pays d'ailleurs" (Ghislain, *s.d.*, 3).

². Gesprek met Vandegehuchte op 9 oktober 1999, bijeenkomst van oud-koloniale ambtenaren, ex-gediplomeerden van het Univog-Inutum in de gebouwen van het Ruca te Antwerpen.

³. R. Regnier in antwoord op de vragenlijst, 20 mei 2000.

ving, zonder onderscheid van etnische oorsprong of sociale verschillen. Hij stond in voor het welzijn van de natie. Aangezien de Mwami zelf niet veel macht uitoefende, werd dit vacuüm opgevuld door de Baganwa. De politieke structuur van Burundi was in hoge mate gedecentraliseerd. De klasse van de Baganwa had de macht naar zich toetrokken. Daardoor was er toen ook nog geen sprake van etnische strijd tussen Hutu en Tutsi, maar wel tussen de Baganwa onderling. Die Baganwa konden zowel Tutsi als Hutu zijn. Men beschouwde hen als een aparte groep. Hun genealogische afkomst leidde tot de meeste spanningen. Rivaliteit tussen de Baganwa zorgde ervoor dat de verschillende partijen steun zochten bij zowel Hutu als Tutsi om zo sterk mogelijk te staan. Aangezien noch de koning, noch de Baganwa een monopolie op de macht konden veroveren, hing hun zekerheid af van de steun die ze kregen van beneden uit. Om dezelfde reden waren ze ook verzoeningsgezind en soepel ten opzichte van de lagere klassen.⁴ In Burundi zochten de feodale oligarchieën de steun van de boerenmassa om hun autoriteit ten opzichte van hun rivalen te herbevestigen.⁵

De monarchie heeft in Burundi zeer lang kunnen blijven bestaan, juist door de gedecentraliseerde politiek. Door de voortdurende strijd tussen rivaliserende clans, was er meer sociale cohesie. De echte bron van die cohesie, op nationaal niveau, was de instelling van het koningschap.

Rwagasore had zijn enorme populariteit als nationalistisch leider grotendeels te danken aan zijn unieke titels als oudste zoon van de Mwami. De legitimiteit van de kroon was toen nog bijna niet uitgedaagd in Burundi.⁶ Uprona (Parti de l'Unité et du Progrès Nationale), onder leiding van Rwagasore, gaat zich geleidelijk aan voordoen als dé partij van de Mwami. En aangezien de Mwami alle Barundi vertegenwoordigde, breidde het kiezerscorps van Uprona pijlsnel uit. Uprona streed tegen desintegratie en riep op om de "Eigenaar van de Tamboer", de Mwami dus, te dienen. De partij liet de mensen terugdenken aan de mooie tradities van het koninkrijk van het verleden.

Rwagasore trad meer en meer op als een nationalistisch leider, tot grote ongerustheid van de Belgische administratie. In hun rapport over hun bezoek aan Burundi in april 1959, maakt de Belgische Werkgroep voor de Studie van

⁴. In Rwanda bijvoorbeeld was dit niet het geval. Het leger was er zeer machtig, maar bovendien ook volledig loyaal aan de Tutsi.

⁵. Opnieuw in tegenstelling tot Rwanda waar, door de centralisatiedrang van de Tutsi, de sociale ongelijkheid werd geaccentueerd.

⁶. Alweer in tegenstelling tot Rwanda, waar de revolutie van de Hutu weldra tot de republiek zou leiden.

de Politieke Vraagstukken in Ruanda-Urundi melding van de sfeer die er toen heerste.

"De economische en sociale evolutie van de laatste jaren heeft een diepe weerslag gehad op de politieke concepten van de autochtonen", aldus het rapport.

Een ander fenomeen, zowel in Ruanda als in Urundi, was het besef van een eigen persoonlijkheid en toekomst van beide landen. Zo veranderde men de schrijfwijze van Ruanda en Urundi naar Rwanda en Burundi, de originele namen, vooraleer ze geëuropeaniseerd werden. In 1958 werd het sorghumfeest, de zogenaamde *Umuganuro* heringevoerd op vraag van de Hoge Landsraad (in 1929 was het afgeschaft door de katholieke kerk en daarna door de Administratie). Het werd Burundi's nationale feestdag en werd voor het eerst terug gevierd op 27 december 1958. In het feestcomité van Umuganuro zaten verschillende leden van Uprona, zal later blijken. Een nationaal gevoel was algemeen aanwezig, soms tot grote verwondering van de Belgen. Zij die het minder goed konden verkroppen, noemden die nationalistes "xenofobisten".⁷

3. UPRONA

Uprona is ontstaan als een reactie op bepaalde bedreigingen ten aanzien van de integriteit van monarchale instellingen en de sociale orde die hiermee gepaard ging. Dit was het gevolg van de verandering van de levensomstandigheden sedert het koloniaal bestuur en het gedeeltelijk verdwijnen van de psychologische banden tussen de chefs en de massa. De Voogdij werd verantwoordelijk geacht voor de ongemakken die gepaard gingen met die (constitutionele) veranderingen.

De Bezi associeerden de veranderingen echter ook met de inbreuken van de Batare op hun leiding. De Batare steunden immers de Belgische administratie die de macht van de chefs (hoofdzakelijk Bezi) inperkte. De Bezi wilden zich nu verdedigen tegen het verlies aan status dat ze zouden lijden bij verdere democratisering van de politieke instellingen.

De jongere generatie zag echter in dat constitutionele veranderingen niet konden worden tegengehouden en ging niet in tegen de evolutie van de geschiedenis. Zij liet de traditionele politieke orde achter zich om zich bij de

⁷ Archives Africaines, *POL* (4832), portefeuille 2, liasse 1, Groupe de Travail pour l'Étude du problème politique au Ruanda-Urundi, Rapport à Monsieur le Ministre du Congo Belge et du Ruanda-Urundi, premier fascicule, XXIX, pp. 65-96.

nationale kruistocht te voegen. Dié jonge generatie gaf aanleiding tot de stichting van een nationale beweging rond Uprona.

Achter de schermen heerste er oorspronkelijk een conflict tussen de oudere en de jonge generatie chefs. Cohesie onder de Bezi was dus niet zo evident.

De eigenlijke stichter van Uprona, toen nog geen politieke organisatie maar een nationalistische beweging (die nog niet de naam Uprona droeg), was Léopold Bihumugani. Hij richtte in 1957, kort voor de aankomst van een VN-missie, de nationalistische beweging op die zou leiden tot Uprona. De beweging protesteerde toen tegen de beslissing van de Administratie om het systeem van de CEC's (Centre Extra-Coutumier) uit te breiden naar Nyanza-Lac, Rumonge en Kitega (het systeem bestond al in Usumbura). Dit zou immers betekenen dat die gebieden niet meer onder de jurisdictie van de kroon zouden vallen. De autoriteit van de Mwami zou hierdoor in het gedrang komen. In werkelijkheid waren de chefs uiteraard eerder bekommerd om hun eigen invloed in die gebieden.

In de Hoge Landsraad, waar de Bezi sterk vertegenwoordigd waren, spraken men van de historische claims van de kroon over Usumbura, het heilig karakter van het koningschap, de traditionele identificatie van de Mwami met de territoriale integriteit van het koninkrijk. Verschillende Uprona-leden van de raad stuurden daarop een petitie naar de VN-missie. Die petitie was zeer nationalistisch en gericht tegen het Belgisch kolonialisme. Uprona wilde de autoriteit van de kroon beschermen om haar eigen autoriteit te vrijwaren.

Dit verklaarde meteen ook de oorspronkelijke zwakheid van de Uprona. Het werd namelijk gezien als een "partij van de chefs".

Alles veranderde met de komst van Rwagasore. Na zijn studies in het Universitair Instituut voor Overzeese Gebieden (Univog) in Antwerpen, nam hij in 1958 de virtuele controle van Uprona over. Rwagasore mocht dan wel een prins zijn en daarom geen formeel leiderschap over de partij kunnen nemen, zijn persoonlijkheid beïnvloedde de partij enorm. Hij werd nooit voorzitter van de partij en werd altijd beschouwd als de *conseiller*.

Als oudste zoon van de Mwami kon hij de partij een aura van legitimiteit rond de kroon geven en als een westers opgevoede intellectueel, had hij feeling voor de wensen van de nieuw ontstane, verwesterde elites en was hij zich, méér dan de meeste Baganwa van Bezi-origine, bewust van de noodzaak om de socio-politieke structuur van het koninkrijk aan te passen aan de vereisten van de politieke modernisering.

Rwagasores opvattingen over vooruitgang (*progrès*) waren helemaal anders dan die van Bihumugani en zijn entourage in 1957. Vooruitgang betekende *niet* het behoud van de privileges van de chef, maar wel een regering door de bevolking gekozen, de organisatie van een partij met zeer brede

basis, die de "algemene wil" van de bevolking moest vertegenwoordigen, de vestiging van hulpverenigingen die de energie van de plattelandsmassa moesten mobiliseren en tenslotte de emancipatie van de koloniale "slavernij".

Eind september 1959, meldde een rapport van de Veiligheid dat een nieuwe politieke partij was opgericht, genaamd Unap, Union Nationale Progressiste, met zetel te Muramvya. De voorbereidingen voor de oprichting waren eerder gebeurd, na enkele bijeenkomsten te Muramvya, in aanwezigheid van Rwagasore en Bihumugani. Rwagasore slaagde erin de meerderheid van de prinsenfamilies van de Abezi rond zich te scharen en kreeg ook steun van de – volgens de Belgische Werkgroep anorganische – massa van Islamieten, van de Hoge Landsraad (waar de meerderheid gevormd werd door Abezi) en van de inlandse clerus (nationalisten).⁸

Het doel van de partij was officieel een sociale, politieke, economische en culturele oriëntatie geven aan de natie. De partij zou trouw blijven aan de politieke gewoontes die zich ontwikkelden in het kader van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Ze ging vechten tegen elke vorm van onverdraagzaamheid en tribale, raciale, religieuze of sociale discriminatie tussen de nationale inwoners van Burundi onderling (art. 5 van de statuten van de partij). Unap, later Unipro en tenslotte Uprona (Unité et progrès nationale) zou strijden tegen onrechtvaardigheid en opkomen voor de democratie. Het symbool van de Upronisten was drie vingers in de lucht steken, waarbij elke vinger stond voor respectievelijk "*Dieu, le Roi et la Patrie*" (Imana-Umwami-Uburundi). Het motto van de partij was "Unité et progrès". In hun eerste manifest werd gepleit voor een zeer ruime autonomie, voorzien voor 1 januari 1960. Vanaf dan zou er een overlegraad moeten bestaan die over onafhankelijkheid zou beginnen praten. Datzelfde manifest bedankte de Belgische administratie:

"die van het land een moderne, politiek stabiele en economisch evenwichtige staat maakte".

Uprona streefde naar meer democratische instellingen onder leiding van Barundi, het behoud van de monarchie en een scheiding van de machten met onder andere de organisatie van vrije en directe verkiezingen voor alle volwassen mannen en vrouwen en het recht voor alle Barundi om verkozen te worden. Uprona ijverde toen nog voor een integratie van inlandse en Europese kaders.

⁸. Archives Africaines, *fonds Burundi*, microfilm 8, Sûreté USA, Dossiers généraux, XXVI 700.5.2.9, Uprona.

De voorzitter van de partij werd André Nugu en de eerste bijeenkomst zou worden gehouden op 4 oktober 1959.⁹

Volgens het rapport van de Belgische werkgroep was het oorspronkelijk doel van Uprona een interne autonomie voor Burundi, maar sedert de P.D.C. ontstaan was, Uprona's rivaal, opgericht door de Batare-clan, werd dit doel de volledige onafhankelijkheid. De P.D.C. was ontstaan doordat de Batare, maar ook de Voogdij, zich ongerust maakten over de toenemende invloed van de Bezi in de Uprona.¹⁰ Ze vormde als het ware een oppositiepartij, gebaseerd op de christelijke principes van rechtvaardigheid, gelijkheid en respect voor de medemens. De P.D.C. beseftte dat de democratische beweging, geleid door de évolués, steeds meer invloed kreeg en wilde niet dat de Baganwa hier slachtoffer van werden. Daarom ging ze zichzelf aan het hoofd stellen van alle democratische tendensen, hoewel ze een aristocratische partij was o.l.v. de Batare-clan.¹¹

De Belgische autoriteiten kozen de kant van de P.D.C. en konden geen positief woord zeggen over Uprona, beschouwden haar als een anti-gouvernementele partij en beschuldigden haar (vaak niet ten onrechte) van demagogie. Uprona kampte dan ook met verschillende moeilijkheden in de eerste maanden van haar bestaan. De partij radicaliseerde snel en eiste onmiddellijke onafhankelijkheid. De driehoeksverhouding Uprona-P.D.C.-administratie wordt verder nog uitgelegd.

In haar tweede manifest, kort na het eerste verschenen, zette Uprona duidelijker haar standpunten uiteen, dit gedeeltelijk om zich te onderscheiden van de P.D.C. Ze eiste een grondwet, opgesteld door de Hoge Landsraad, en stelde dat ze ging strijden tegen sociaal onrecht dat volgens Uprona een gevolg was van de feodaliteit (waarvan ze later zelf nochtans zou beschuldigd worden, aangezien Uprona geleid werd door Baganwa, en dan vooral Bezi), *kolonialisme*, en communisme (hoewel Uprona later zelf financiële steun gaat vragen aan communistische landen...).

⁹ Archives Africaines, BUR (65), liasse 1, Manifeste du parti politique (Abadasigana b'i Burundi) "Union et progrès national du Burundi, Uprona".

¹⁰ "La réaction quasi-générale de la Tutelle et de ses alliés fut donc de vouloir créer rapidement en Urundi de nouveaux partis politiques, afin de faire pièce et grignoter son avance à l'Uprona de Rwagasore" (Harroy, 1987, 365).

¹¹ Archives Africaines, BUR (74), liasse 5, Groupe de Travail, 1959.

4. PROPAGANDA VAN UPRONA

"*Ik ben Upronist... Waarom?*". Met deze zin opent één van de eerste pamfletjes van de partij van de Abadasigana, of "de navolgers van Mwezi".

"Omdat ik geloof in God, de Mwami, Burundi, de vooruitgang van Burundi, de eenheid van de Barundi en de vrede. Omdat ik vijand ben van onrechtvaardigheid, ik strijd voor een goede samenleving voor iedereen en streef naar onafhankelijkheid. En omdat ik soldaat ben en er niet voor terugschrik de Mwami, Burundi en de vooruitgang te verdedigen".¹²

Het pamflet sprak tot de verbeelding van menig Murundi.

Dat de Mwami op de eerste plaats kwam, leek een evidentie voor Uprona. "*Laat de Eigenaar van de Tamboer, de Mwami van Burundi, regeren*", was één van haar meest gebruikte stellingen. De Mwami moest immers sterk staan om de openbare orde en de eenheid van alle Barundi in vrede en gerechtigheid te bewaren. Hij maakte de wet voor alle Barundi en had zijn macht van God gekregen.

Rwagasore trad in Uprona als zoon van die Mwami naar voren, dus moest de autoriteit van de vorst gevrijwaard blijven. De partij riep de mensen op om als dienaar van de Tamboer te handelen. Ze liet haar publiek terugdenken aan de mooie tradities van het koninkrijk, van het verleden (Lemarchand, 1970, 307-309).

De naam *Mwambutsa* komt van het werkwoord *kwambutsa*, wat wil zeggen "een rivier oversteken". Mwami Mwambutsa was de laatste uit de reeks van vier (Ntare, Mwezi, Mutara, Mwambutsa). Hij werd dus gezien als de overgangsvorst naar de volgende cyclus. Het succes van Rwagasore was gedeeltelijk te danken aan de behoefte van de bevolking aan een nieuwe koning. Mwambutsa kon zich niet op tijd als leider van de nationalistische gevoelens profileren en zélf de vlag van de onafhankelijkheid dragen. Zijn zoon deed het in zijn plaats (Ghislain, *s.d.*, 76).

Resident-Generaal Harroy beschreef in 1960 in een officiële mededeling de slogans en de manoeuvres van Uprona. De Uprona stelde zich voor als de partij van de Mwami en verklaarde leden van andere partijen vijanden van de Mwami. Harroy vond dit onzin, aangezien alle partijen trouw waren aan de Mwami. Uprona profiteerde ervan dat één van haar leden de zoon van de vorst was.

¹². Archives Africaines, BUR (65), liasse 1, Uprona (1959-1961), pamflet, 2 december 1960.

In februari verklaarde Nugu, voorzitter van Uprona op dat moment, in het openbaar dat de leden van Uprona de "*préférés*" van de Mwami waren. Ook Rufuruguta, latere voorzitter van Uprona (mei 1960), verklaarde dat Uprona zeker en vast de partij van de Mwami was, aangezien ze werd geleid door de zoon, de schoonzonen (Muhirwa was gehuwd met Roza en Ndenzako met Regina, beiden dochters van Mwambutsa) en de secretaris (Bihumugani) van de Mwami.¹³

Harroy zat verveeld met het feit dat de verkiezingen op die manier niet méér zouden zijn dan een referendum over de monarchie (stemmen vóór of tégen de Mwami, waarbij het tweede geval zo goed als uitgesloten was).

Reeds in februari had hij – blijkbaar tevergeefs – maatregelen genomen. Op 8 februari verzocht hij de Mwami een omzendbrief naar de bevolking te schrijven, waarin hij verklaarde dat hij bóven de partijen stond en dat elke Murundi vrij was om te kiezen voor de partij waarmee hij zich het meest verbonden voelde. De Mwami deelde de bevolking mee dat het verboden was voor om het even welke partij om te beweren dat die de enige partij van de Mwami zou zijn en dat de andere partijen tégen de Mwami waren.

Sous-chefs mochten van hun belastingsbetalers niet eisen dat ze een kaart van een bepaalde partij kochten, daarbij gebruik makend van de naam van de Mwami.

Deze uitspraken herhaalde Mwambutsa op zijn verschillende tournees door het land, samen met de resident van Urundi.¹⁴ Toch had dit alles weinig effect. Dat de Mwami zich boven de partijen verklaarde, was zeer moeilijk te vertalen naar het Kirundi. De plattelandsmassa begreep bovendien niet hoe een Mwami zich "*zonder vrienden, boven de partijen*" kon verklaren (Harroy, 1987, 377).

Dit hielp Rwagasore uiteraard in zijn verkiezingscampagne. Hij kon een eigen interpretatie geven aan de woorden van de Mwami. De Mwami was immers "*le Roi des Bons et des Mauvais...*".¹⁵

5. UPRONA VERSUS P.D.C.

Om de rivaliteit van de belangrijkste politieke partijen, nl. P.D.C. en Uprona, beter te begrijpen, is het noodzakelijk hun achtergrond te kennen. Wie zat er

¹³. Archives Africaines, BUR (65), liasse 1, Uprona, communiqué du résident-général.

¹⁴. *Rudipresse*, 16 april 1960, n° 165, p. 7.

¹⁵. Archives Africaines, BUR (65), liasse 1, Uprona, Usumbura, le 2 mai 1960 (getekend door Muhirwa, Nugu, Rufuruguta, Mirerekano, Ntiriyica en Rwagasore, dus het centraal comité).

bijvoorbeeld in de organisatie van beide partijen? Om een antwoord te vinden, dient de geschiedenis van de Baganwa, en meer specifiek de Batare en de Bezi verder bestudeerd te worden.

De Batare waren de afstammelingen van Mwami Ntare II Ruyenzi (1825-1852), terwijl de Bezi afstamden van Mwami Mwezi II Gisabo (1852-1908). Het waren twee feodale clans, die voortdurend in conflict leefden.

De Baganwa speelden een beslissende rol in het politieke leven van het koninkrijk. Ze hadden een decentraliserende taak, net zoals de feodale huizen in middeleeuws Europa. Rivaliteit tussen de verschillende clans bereikte haar hoogtepunt bij de dood van een koning. Diens zonen zagen hun privileges dan immers bedreigd door de komst van een nieuwe dynastie. In hun verzet tegen het zich opdringen van de nieuwe groep (cf. supra: de periodieke vernieuwing van de adel) veroorzaakten ze vaak chaos en burgeroorlog in het land.

Achter de historische tegenstelling tussen deze twee traditionele elitegroepen schuilden echter ook belangrijke verschillen in verband met persoonlijkheid en uitzicht. Om het in algemenere termen uit te drukken: de Bezi waren hoofdzakelijk gehecht aan traditionele waarden, terwijl de Batare eerder modern in hun gedragingen waren. Daardoor keken beide groepen verschillend tegen de toekomst aan. De Batare zagen de kroon eerder als een symbool, maar de Bezi waren hier absoluut niet mee akkoord. Zij vonden het idee van een constitutionele Mwami onaanvaardbaar. De koning mocht geen futloze representatieve instelling worden, zonder macht of verantwoordelijkheid.

Waar de Bezi terugkeken naar het verleden om eigentijdse problemen op te lossen, waren de Batare er zich van bewust dat er vernieuwingen noodzakelijk waren op bijna elk vlak, en dan voornamelijk in het onderwijs en de economische ontwikkeling van het land.

De Batare gaan de partij van de P.D.C. vormen, met als voornaamste vertegenwoordiger Joseph Biroli, de zoon van Baranyanka.

Rwagasore wordt de belangrijkste woordvoerder van de Bezi, via de Uprona.

De P.D.C. schenkt in haar programma enorm veel aandacht aan zaken als "problemen van de jeugd", "openbare veiligheid", "sociale relaties", enz.; zaken waar Uprona nauwelijks aandacht voor had.

Waar de Bezi verder voor directe onafhankelijkheid ijverden, waren de Batare hier nooit zo enthousiast over. Misschien was dit uit respect voor de Belgische autoriteiten, waarvan ze enorm veel steun kregen, misschien omdat ze beseften dat het land niet klaar was om op eigen benen te staan. De Batare

stonden sterk onder invloed van het westen, in tegenstelling tot de Bezi, die zich gaan voordoen als militante nationalistes.

Het westers gedrag van de Batare was ook te wijten aan hun verlies aan status al van vóór de kolonisatie. Ze voelden zich daardoor op een spontane manier aangetrokken tot het westen. De Bezi hadden immers alle redenen om zich relatief zeker en voldaan te voelen, aangezien ze een positie van virtuele dominantie over het land hadden bereikt. Dit uiteraard via de bestaande sociale structuur en met de hulp van de Kroon, maar ook andere factoren verklaarden hoe de Bezi de top bereikt hadden. De Belgen hielden immers van wat ze "administratieve efficiëntie" noemden. Dat wil zeggen het hergroeperen van kleine hoofdjien in grotere, gepaard gaande met de benoeming van intelligente, gezaghebbende chefs, dus meestal invloedrijke Baganwa. En hoewel de Belgen nooit echt een pro-Bezi-politiek hebben gevoerd, had dit ten voordele van de Bezi gewerkt (ca. 1929).

6. UPRONA VERSUS DE BELGISCHE ADMINISTRATIE

"Wij willen geen jacht op de Blanken en de Priesters zoals onze tegenstanders beweren. We willen onafhankelijkheid, maar de Belgen mogen blijven, want ze gaan ons nog dingen kunnen bijleren",

is een typische uitspraak van het centraal comité van Uprona.¹⁶ Officieel stelden ze zich niet op tegen de Belgische aanwezigheid, maar wilden ze enkel onafhankelijkheid. Ook Rwagasore verzekerde iedereen dat hij niet tegen de Blanken, noch tegen de Belgen was, noch tegen vreemdelingen gevestigd in het land. Hij respecteerde "*les sentiments hospitaliers des Barundi*".

Toch vervulde hij zijn uitspraak onmiddellijk door eraan toe te voegen dat hij wél tegen een bepaalde administratie was, meer bepaald:

"une administration qui [...] si elle continue résolument et je dirais cyniquement ce qu'elle est en train de faire, ratera sa mission, comme soyons francs elle l'a raté au Congo et même au Ruanda". "We willen samen met hen leven, maar we willen geen 'makako' meer genoemd worden".¹⁷

¹⁶. Archives Africaines, BUR (65), liasse 1, Uprona, Usumbura, le 2 mai 1960.

¹⁷. Archives Africaines, *fonds Burundi*, microfilm 8, Sûreté USA, Usumbura, Dossiers généraux, Uprona, exposé van Rwagasore voor de Kamer van Koophandel, 25 augustus 1960.

Rwagasore kon zich niet verzoenen met de aanpak van de Belgen. Hij kon niet verdragen dat de Administratie geen neutrale rol speelde, maar daarentegen bepaalde partijen ondersteunde, terwijl het land juist streefde naar autonomie. Dat de Administratie de P.D.C. steunde, is gebleken uit verschillende documenten. Dit was trouwens de voornaamste reden waarom Uprona zich steeds vijandiger opstelde tegen de Belgen. Rwagasore beklagde het feit dat de Voogdij geen vrij spel tussen de verschillende partijen toeliet.

Ook verschillende Belgische kolonisten vonden het gevaarlijk dat de Administratie het Front Commun, dus de partijen rond de P.D.C., aanmoedigde in hun oppositie tegen de groeiende meerderheid van de Uprona.¹⁸

In Upronakringen verspreidde zich het gerucht dat de Voogdij wapens zou hebben uitgedeeld aan de P.D.C. en haar propaganda zou betalen. Het is moeilijk om na te gaan in hoeverre dit de waarheid was. Waarschijnlijk kreeg de P.D.C. effectief financiële steun van België, maar het juiste bedrag is moeilijk in te schatten. Volgens Massinon, magistraat in Burundi in 1961, was het algemeen bekend dat resident-generaal Harroy de P.D.C. financierde en hier zelfs geld van het budget voor Ruanda-Urundi voor gebruikte. Hij vertelde dat de meeste gewestbeheerders anti-Uprona waren en de P.D.C. openlijk steunden door bijvoorbeeld auto's ter beschikking te stellen.¹⁹

Waar we de steun van de Administratie en de Belgen aan de P.D.C. niet juist kunnen inschatten (resident-generaal Harroy ontkende later ook dat hij clandestiene subsidies aan de P.D.C. zou hebben gegeven), daar weten we wel met zekerheid dat diezelfde Administratie de Uprona zeker niet steunde. Integendeel, ze probeerde de opgang van de Uprona en haar radicaal nationalisme zoveel mogelijk af te remmen. Uiteraard had ze hier gedeeltelijk wel haar redenen voor. Ze beschouwde de Uprona als een gevaar voor de openbare orde. De Uprona zou immers op verschillende plaatsen verkondigd hebben dat de belastingen niet meer verplicht waren. Ze deed dit vooral in gebieden waar ze de bevolking nog niet voor zich had weten te winnen. Verder werden in sommige vergaderingen xenofobe voorstellen gedaan, zelfs door chefs, aldus een rapport van de Veiligheid. Er waren bovendien spanningen ontstaan door de acties van Uprona-propagandisten in chefferies waar het gewoonterechtelijk kader zich tegen de partij keerde. Ook had de Uprona contacten met Unar, een fanatieke partij in Ruanda die ook naar onmiddellijke onafhankelijkheid streefde, en zette de onafhankelijkheid van Kongo Upronisten aan om zich te bewapenen en sabotagemateriaal te

¹⁸. Archives Africaines, BUR (65), liasse 1, Uprona, telegram van Sûreté du Ruanda-Urundi naar de resident, *s.d.*

¹⁹. Gesprek met Massinon, Bosvoorde, 10 mei 2000.

verzamelen.²⁰ Tenslotte ging de Administratie ook niet akkoord met het feit dat de Uprona de verkiezingen vervalste door kiezers en kandidaten te intimideren. Zo zou de partij op een bijeenkomst te Kihogazi verkondigd hebben dat de Russen (dus de "communisten") iedereen die geen lid werd van de Uprona, gingen komen halen of dat men diens armen ging afhakken. Dit beweerde althans de resident-generaal. Hij haalde nog andere voorbeelden aan en baseerde zich hierop om aan te kondigen dat er maatregelen zouden worden genomen om de "vrije" verkiezingen te garanderen.²¹

Een ander rapport van de Veiligheid vond bepaalde uitspraken van de Uprona onrustwekkend, omdat ze zeer vijandig overkwamen voor de Administratie. Ik citeer er enkele:

"Indépendance pour le 27 décembre. Nous ne râtons pas moins que les autres peuples africains!
Plus de troupes belges en Urundi, qui violent nos femmes et nos filles!
Plus de Congolais, de Banyarwanda et de Belges en Urundi qui occupent les places des Barundi!
L'indépendance apportera la richesse à tous. Les Belges n'ont fait que se remplir les poches et n'ont rien fait pour le pays!
L'administration fait de la politique. Elle veut diviser pour régner!
Il ne faut plus payer l'impôt avant l'indépendance. Il sera supprimé pour beaucoup et réduit pour tout le monde!".

In streken waar de inwoners de Europese aanwezigheid gunstig gezind waren, verkondigde Uprona dan weer dat onafhankelijkheid niet het vertrek van de Europeanen betekende, maar wel dat de Mwami weer echt zou regeren, bijgestaan door raadgevers, echter niet meer onderworpen aan de Voogdij van België.²²

De resident van Burundi, Reisdorff, had een pro-Belgisch tijdschrift opgericht waarin de standpunten van de P.D.C. werden verdedigd. Het blad (*Amakuru y'Uburundi*) bekritiseerde de Uprona zeer sterk en waarschuwde de bevolking om niet voor zo'n partij te kiezen.

"Au Burundi, il y a aussi des partis qui disent: 'Nous demandons l'indépendance immédiate mais les Européens resteront après l'indépendance.' Ne vous laissez pas tromper par ces déclarations" (*Amakuru y'Uburundi*).

²⁰ Archives Africaines, BUR (65), liasse 1, Uprona, Mise à jour du BI 128. Notice succincte sur l'activité des partis politiques en Urundi, *s.d.*

²¹ Archives Africaines, BUR (65), liasse 1, Uprona, Communiqué du résident-général, *s.d.*

²² Archives Africaines, *fonds Burundi*, microfilm 8, Sécurité USA, Dossiers généraux, Usumbura, Uprona, XXVI 700.5.2.9.

Het tijdschrift gebruikte dezelfde argumenten als de P.D.C. De Mwami behoorde niet tot één bepaalde partij (Uprona) en onmiddellijke (te snelle) onafhankelijkheid bracht alleen maar problemen met zich mee. Ze vergeleek zelfs met de situatie in Kongo om de mensen ervan te overtuigen niet voor onmiddellijke onafhankelijkheid te kiezen. Ze beschreef de dramatische situatie van Kongo sedert de onafhankelijkheid. De Kongolezen hadden honger, er heerste wanorde en anarchie, er was geen eten, de mensen waren niet tevreden met hun eerste minister (Lumumba werd beschouwd als Rwagasores grote broer...), Europeanen werden vermoord en verwond, de oude clan-strijd was weer begonnen, enz.. Dezelfde situatie zou zich volgens *Amakuru y'Uburundi* ook voordoen in Burundi als men onvoorbereid de onafhankelijkheid binnentrad.

"Si vous voulez connaître les désordres du Congo, si vous voulez que les Européens quittent votre pays, si vous voulez que d'autres pays étrangers s'occupent des affaires du Burundi, votez pour ces partis qui demandent l'indépendance immédiate. Si, au contraire, vous voulez que votre pays reste calme, si vous voulez que les Européens restent pour faire progresser votre pays, votez pour les partis qui demandent l'indépendance dans un délai raisonnable".²³

Het citaat houdt een duidelijke propaganda voor de P.D.C. in. De schrik zat er dik in bij de Administratie. In Kongo was de machtsstrijd tussen Kasavubu en Lumumba begonnen, Katanga deed moeilijk en de Kongolese Weermacht was ineengestort. De rebellen voerden een bittere strijd tegen het regeringsleger. Men vreesde dat dezelfde chaos zich zou voordoen in Burundi en koos daarom resoluut voor een rustige overgangperiode en een partij die hier achter stond. Ook wilden veel leden van de administratie hun positie niet verliezen in Burundi en tenminste nog enkele jaren in Burundi blijven. Het loon van een Belgisch ambtenaar in Burundi lag twee maal hoger dan dat van zijn metropolitaanse collega's.²⁴

De administratie ging soms zelfs zo ver in haar ondersteuning van de P.D.C. dat ze zelfs leiders van de partij die niet genoeg dynamisme vertoonden, verving door andere.²⁵

Resident-generaal Harroy plaatste Rwagasore op 27 oktober 1960, net voor de lokale verkiezingen, onder huisarrest. Het nieuws sloeg in als een

²³ Archives Africaines, BUR (243), Vers l'Indépendance: Extraits de divers journaux 1958-1962, *Amakuru y'Uburundi*, 15 augustus 1960, pp. 3-4 (vertaling aanwezig).

²⁴ Gesprek met Massinon, 10 mei 2000.

²⁵ Archives Africaines, *fonds Burundi*, microfilm 12, Sûreté USA, dossiers généraux, Commandement des troupes du Ruanda-Urundi, Usumbura, le 11 novembre 1960, Rapport de la mission de renseignements en Urundi du 7 au 10 novembre 1960.

bom. Harroy verwees naar het colloquium van Brussel, waar de "meerderheid" van de aanwezigen zich had uitgesproken tegen de deelname van verwanten van de Mwami aan het politieke leven. Op 10 september had Harroy reeds een wetgevende ordonnantie (n° 22/238) ondertekend die een artikel 24 bis bijvoegde aan het Interimair Decreet in verband met de politieke toekomst van Burundi. De ordonnantie verbood opnieuw elke deelname van nabije familie van de Mwami aan de politiek. Op 25 oktober werd er nog een andere ordonnantie uitgevaardigd in verband met de bevoegdheden van de Voogdij. De resident-generaal en zijn ondergeschikten kregen zo het recht om personen te verbannen of ze onder toezicht te plaatsen. Die maatregel was er gekomen na de onlusten in Rwanda, maar was ook toepasbaar op Burundi.

Het feit dat Rwagasore net voor de verkiezingen onder huisarrest werd geplaatst, had nefaste gevolgen voor de Uprona. De partij leed een enorme nederlaag in november 1960.

De Belgische regering en de administratie wilden in Burundi het politiek model van een constitutionele monarchie invoeren. In dat perspectief moesten de Koning en dus ook de kroonprins buiten en boven de partijen blijven. Rwagasore gebruikte de Uprona echter om zo snel mogelijk de Belgische Voogdij af te schudden en de macht te veroveren. In Usumbura was men verontrust en verontwaardigd in verband met de opsluiting van Rwagasore. Men vond het een zeer arbitraire en ondemocratische maatregel. België had immers meer autonomie beloofd en moest dit dus eerlijk spelen. Veel Belgen (kolonisten) weigerden zich te verzoenen met de beslissingen van de Administratie.

"Le chemin de la liberté ne passe pas par la dictature d'une demi-douzaine de fonctionnaires à l'autorité moribonde".²⁶

De Administratie had een vrije verkiezingscampagne beloofd en officiële neutraliteit, terwijl ze nu een partijleider in huisarrest plaatste? De kolonisten van Usumbura begrepen er niets van.

Bovendien vonden ze dat het hier ging om een heel "lompe" beslissing. Mwambutsa was immers diezelfde dag naar België vertrokken en werd zo voor een voldongen feit gesteld. Men vroeg zich af of het om een complot ging of dat het gewoon dwaasheid was. De ordonnantie die de familieleden van de Mwami verbood om actief aan politiek te doen en die het standpunt van de Administratie moest verdedigen, achtte men moreel zonder waarde. Rwagasore had rechten zoals een ander, aldus de Europeanen, en in de

²⁶. Archives Africaines, A/15 bis (4367), *La Chronique*, 29 oktober 1960, "La relégation du Muganwa Louis Rwagasore".

veertig jaar dat België de Voogdij over het gebied had, is er nooit een dergelijke maatregel geweest. Zelfs het Interimair Decreet eiste dit niet. Men besloot dat de Voogdij niet neutraal meer was. De Administratie mocht zich niet moeien en moest de Barundi zélf laten kiezen.

De Europeanen waren ongerust omdat de arrestatie een aanval betekende op een invloedrijke groep in Burundi, met name de Bezi en de Uprona. Dit kon tot wanorde en gevaarlijke oproer leiden en misschien op lange termijn tot een heruitgave van de Kongolese xenofobie. Rwagasore had altijd zijn woord gehouden wat betreft politieke rechten voor Europeanen, maar nu vreesde men dat hij door zo'n repressieve maatregel al zijn resterende sympathie zou verliezen. De Belgen voelden zich met andere woorden verraden door de Belgische Administratie.²⁷

Ghislain, gewestbeheerder, vond dat de maatregel Rwagasore enkel een aureool van martelaar gaf, waar de Uprona alle voordeel zou uithalen in 1961, tijdens de wetgevende verkiezingen.²⁸

Na de lokale verkiezingen werd in Burundi een voorlopige regering gevormd, in afwachting van de wetgevende verkiezingen. In die voorlopige regering had de P.D.C. de meeste invloed.

7. DE WETGEVENDE VERKIEZINGEN EN DE OVERWINNING VAN UPRONA

Alles zou echter radicaal veranderen met de wetgevende verkiezingen in augustus '61.

Uprona had van de verkiezingen een referendum weten te maken waarin gekozen werd vóór of tégen de Mwami.²⁹ Mede daardoor, en ook door de charismatische populariteit van Rwagasore bij voornamelijk de vrouwelijke kiezers, won Uprona met een overgrote meerderheid de verkiezingen.

Meer dan één miljoen mensen waren op de rollen ingeschreven als potentiële kiezers. 783.026 (d.i. ca. 73%) daarvan waren effectief gaan stemmen. De hoge opkomst was te wijten aan het mooie weer. Mensen bleven tot 's nachts aanschuiven aan de stembureaus. Uprona won 627.453

²⁷ *Ibid.*, Vijfhonderd kolonisten ondertekenden een petitie tegen de aanhouding waarin ze het gedrag van de centrale administratie veroordeelden als "*arbitraire*", "*inopportune*" en "*irréléchi*".

²⁸ Gesprek met Ghislain, Tournai, 29 september 1999.

²⁹ "La population a donc plébiscité le Mwami par le truchement de l'Uprona. Les femmes, imprégnées du mysticisme 'Mwami', ont apporté en masse leurs voix à ce parti", rapport van de Veiligheid (Harroy, 1987, 562).

stemmen, het Front Commun won er slechts 138.406. De verkozen kandidaten van Uprona kregen 375.000 voorkeurstemmen. Ze zorgden voor 58 van de 64 zetels in de Wetgevende Vergadering, tegenover 6 van het Front Commun.³⁰

Bij het zoeken naar de oorzaken van de overwinning, moet rekening gehouden worden met een aantal factoren, zoals de financiering van Uprona uit het buitenland, maar ook met de tactieken die Uprona bedacht om de grote massa aan haar kant te krijgen.

Uprona kreeg veel steun van het buitenland. Vooral Nyerere, president van Tanganyika, steunde Rwagasore financieel. Rwagasore had immers beloofd om na de onafhankelijkheid een federatie te vormen met Tanganyika, tenminste, indien hij de verkiezingen won. Vanuit Dar-es-Salam (hoofdstad van Tanganyika Territory) zouden fondsen de Uprona bereikt hebben. Een Griek van 32 jaar die er enorm rijk geworden was door zijn plantages, zou minstens 14 miljoen frank gegeven hebben aan Rwagasore.³¹ Dit is echter niet bewezen.

Er verspreidden zich ook veel geruchten dat Uprona financiële steun zou gekregen hebben vanuit Rusland, via Cairo, maar daar zijn evenmin bewijzen van. Rwagasore werd al te vaak vergeleken met Lumumba, en afgeschilderd als een communist, dus verbonden met de Sovjets. Deze laatste waren echter enkel geïnteresseerd in landen die Europa bevoorraadden, nl. Angola, Kongo, Algerije, Zuid-Afrika en Mozambique. Rwanda en Burundi interesseerden de Russen dus niet echt.³²

L. Jaspers was er echter van overtuigd dat Uprona zeker ideologisch ondersteund werd door Cairo. Hij verklaarde dit door te wijzen op het feit dat het Egypte van Nasser toen samen met Indonesië en Joegoslavië de "*pays non-alignés*" vormden en sterk anti-westers ingesteld waren.³³ In 1955 is het idee van "niet-gebonden landen" ontstaan op de conferentie te Bandoeng, in Indonesië. Indonesië, een van de eerste gekoloniseerde gebieden die onafhankelijkheid verwierf, wilde zich noch bij het communistisch blok, noch bij het westen aansluiten. Andere landen zoals het Joegoslavië van Tito ("*een eigen weg naar het socialisme*") en het Egypte van Nasser sloten zich aan bij de niet-gebonden landen. De bedoeling was om ook de Afrikaanse kolonies als "*pays non-alignés*" de onafhankelijkheid te laten binnentreden en de Koude Oorlog er onzichtbaar te maken. Hoewel de naamgeving op een

³⁰. *Rudipresse*, 23 september 1961, n° 242.

³¹. *Pourquoi Pas?*, 17 november 1961, n° 2242.

³². J. Ghislain, in een antwoord (15/03/00) op de enquête rondgestuurd naar verschillende oud-kolonialen, maart 2000.

³³. Gesprek met L. Jaspers, Brussel, 9 mei 2000.

zekere neutraliteit moest wijzen, waren de niet-gebonden landen voornamelijk anti-westers en stonden ze eerder onder invloed van het communisme.

Jaspers vertelde me nog dat hij in 1961 een bezoek kreeg van Rwagasore op het consulaat te Kampala. Rwagasore zou daar vol lof geweest zijn over het "prachtig werk" dat Jaspers verrichtte. In werkelijkheid kwam hij echter een lening vragen die werd geweigerd.³⁴

De informanten waarmee ik een gesprek had, waren bijna allemaal overtuigd dat Uprona gefinancierd werd door het buitenland, maar niemand wist met zekerheid te zeggen waar de fondsen precies vandaan kwamen. In een enquête vroeg ik diezelfde informanten naar hun verklaring voor de overwinning van de Uprona. Ghislain legde de oorzaak bij het feit dat de Uprona een echte volkspartij was geworden, met massale basis. De grote plattelandsmassa begreep zeer moeilijk de slogans en de redevoeringen van de politieke partijen. De namen van de partijen riepen geen bepaalde dingen op in het Kirundi, maar hadden een eerder abstracte inhoud. Daarom sprak men eerder van "de partij van persoon X", in de plaats van de naam van de partij te noemen. Voor Uprona was dit uiteraard een pluspunt. De kiezers kozen bij de wetgevende verkiezingen niet voor een bepaald partijprogramma, maar – net zoals bij de gemeenteraadsverkiezingen – voor een bepaald persoon. Aangezien Rwagasore in heel het land enorm populair was en iedereen hem kende, werd er massaal voor hem of zijn vertegenwoordigers gestemd. De mensen identificeerden hem met de Uprona.³⁵ Bovendien had het Front Commun, volgens Ghislain, niet goed de listigheden van het nieuw electoraal systeem begrepen.

"Ils ne disposent d'aucun conseiller [hiermee bedoelt Ghislain M.Gassou, UNO-afgevaardigde] pour leur parler de méthode à suivre, ils n'ont aucun sujet de mécontentement à exploiter, aucune grande nouvelle à annoncer à la population."

Rijckmans (oud-gewestbeheerder), was ervan overtuigd dat de P.D.C. opnieuw de verkiezingen zou hebben gewonnen indien de UNO deze niet had uitgesteld. De propaganda van Uprona in de maanden tussen de gemeenteraadsverkiezingen en de wetgevende verkiezingen verliep uiterst efficiënt. De inlandse administratie (die sedert de gemeenteraadsverkiezingen hoofdzakelijk uit P.D.C.'ers bestond) daarentegen was zeer onhandig in haar

³⁴. "Hij [Rwagasore] kwam me opzoeken op het consulaat, vertelde me dat hij vernam dat ik prachtig werk deed en de Barundi daadwerkelijk hielp en... vroeg me tenslotte een geldsom - als lening. Hetgeen ik niet toestond en toen was de vriendschap uit.", L. Jaspers, in antwoord op de vragenlijst, 9 mei 2000.

³⁵. J. Ghislain in antwoord op de vragenlijst (maart 2000), 23 maart 2000.

aanpak van de verspreide propaganda. Bovendien was er een nationalistische reactie ontstaan vanwege de bevolking tegen de al te duidelijk geworden steun van de Voogdij aan die inlandse administratie.³⁶

Ook Regnier weet de verkiezingsoverwinning van Uprona aan haar zeer goed geleide propaganda,

"très démagogique, en usant de tous les slogans pour appâter les électeurs, y compris les plus belles promesses".

Rwagasore was alomtegenwoordig op de heuvels en omringd door zijn getrouwen die talrijk en zeer toegewijd waren, aldus Regnier. En dit alles terwijl de leden van het Front Commun op hun lauweren bleven rusten....³⁷

Chotteau verklaarde de overwinning door het feit dat de mensen op personen bleven stemmen, net zoals in de gemeenteraadsverkiezingen.³⁸ Hij sloot zich hiermee aan bij de verklaring van Ghislain. Deze laatste gaf trouwens nog een andere verklaring voor de overwinning van Uprona. De Afro-Aziatische groep binnen de UNO, en meer bepaald Ernest Gassou (van de UNO-commissie in Burundi) hadden Rwagasore veel nuttige raad gegeven om de Uprona, gekend als een feodale partij, om te toveren tot een volkspartij (door het gebruik van laster, de verstandige keuze van de lokale kandidaten, en misbruik van de slogan "partij van de Mwami"). In diezelfde tijd waren de andere partijen slechts weinig ondernemend en bleven ze rekenen op de residentie. Bovendien bezaten zij geen charismatisch personage als Rwagasore.

De Clerck dacht dat de overwinning van Uprona te wijten was aan het feit dat de partij tijdens de gemeenteraadsverkiezingen enorm werd tegengewerkt door de administratie (onder andere door het huisarrest van Rwagasore) en dat bij de wetgevende verkiezingen daarentegen de controle door de UNO ervoor gezorgd had dat de administratie de handen niet meer vrij had. Daardoor heeft Rwagasore een vrije verkiezingscampagne op touw kunnen zetten. Rwagasore gebruikte het groot prestige van zijn vader bij de bevolking. Nog steeds heerste immers de oeroude overtuiging dat de Mwami leven en vruchtbaarheid schonk aan heel het land. De politieke propaganda van Rwagasore is volgens De Clerck doorslaggevend geweest.³⁹

Massinon deelde de mening van De Clerck in verband met de controle van de UNO tijdens de wetgevende verkiezingen. Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen waren er ook waarnemers gekomen om toezicht te houden op de

³⁶. J.-P. Ryckmans in antwoord op de vragenlijst, 24 maart 2000.

³⁷. R. Regnier in antwoord op de vragenlijst, 20 mei 2000.

³⁸. P. Chotteau in antwoord op de vragenlijst, 27 maart 2000.

³⁹. L. De Clerck in antwoord op de vragenlijst, 8 april 2000.

verkiezingscampagne, maar dit waren allemaal Belgen. Uiteraard raakten zij, aldus Massinon, beïnvloed door de administratie en was hun houding niet neutraal. Bij de wetgevende verkiezingen kwam daar dus verandering in.

Bovendien, aldus Massinon,

"un homme ne fait pas l'histoire, mais," zo nuanceerde hij, "certains individus ont plus d'influence que des autres".

Ook Massinon zag het belang in van de persoonlijkheid van Rwagasore.⁴⁰

Stengers, auteur van de bibliografische nota over het boek van Harroy, gaf de volgende verklaring aan de overwinning van Uprona:

"L'Uprona avait beau-jeu de dénoncer ses adversaires comme des 'vendus', des 'valets' des Belges" (Stengers, 1988).

Hij durfde het zelfs nog sterker stellen:

"L'Uprona triompha grâce à l'appui apporté par M. Harroy et son administration à ses adversaires du P.D.C." (*Ibid.*).

Volgens resident-generaal Harroy had Uprona de verkiezingen gemanipuleerd door in massa 's nachts te verzamelen en als eerste, zeer vroeg in de morgen naar de stembureaus te trekken. Diegenen die in de staart van de lange rij mensen stonden te wachten, keerden daardoor vaak ontmoedigd naar huis terug, zonder gestemd te hebben. Hij verweet bovendien de UNO-commissie dat ze het steeds opgenomen had voor Uprona. Harroy bekende dat hij het moeilijk had om zich als een goede verliezer te gedragen, ondanks het feit dat Rwagasore blijk gaf van gematigdheid na zijn overwinning (Harroy, 1987, 562-563). Harroy feliciteerde uiteraard Uprona (via de radio), ook omwille van haar verkiezingscampagne die rustig verlopen was. Hij wees Uprona erop dat de verantwoordelijkheid van het land nu bij hen lag, onder de bescherming van de Mwami.

Burundi kon beginnen aan de opbouw van de definitieve nationale instellingen die echte autonomie inluiden. De eerste Wetgevende Vergadering vond plaats op 28 september te Kitega. Daar kreeg Rwagasore met de absolute meerderheid van de stemmen de taak toegewezen van formateur. De Mwami gaf zijn goedkeuring. Op dezelfde dag nog, alsof hij erop voorbereid was, deed Rwagasore een regeringsvoorstel aan de Wetgevende Vergadering, dat met unanimité werd aanvaard. Rwagasore werd eerste minister en minister van Communautaire Zaken.

⁴⁰ Gesprek met Massinon, Bosvoorde, 10 mei 2000.

Hij was ervan overtuigd dat Rwanda en Burundi nooit een politieke eenheid zouden vormen en volledig onafhankelijke staten worden. Enkel bepaalde problemen zouden gemeenschappelijk blijven voor de twee landen, en dan vooral op economisch vlak. Het personeel van de Voogdij (dat Ruanda-Urundi als één geheel bestuurde) zou moeten vertrekken als de onafhankelijkheid er kwam, aldus Uprona. Uit het technisch personeel echter zou een selectie worden gemaakt die zou mogen blijven. Burundi kon echter niet méér personeel betalen dan noodzakelijk. "Anders zal dit leiden tot overdreven luxe, zoals hier vaak gebeurd is", aldus de nieuwe eerste minister.

Op 10 oktober werd een eerste officieel contact gelegd tussen de nieuwe regering en de vertegenwoordigers van de Voogdij. Rwagasore kondigde er zijn gematigd bewind aan. Men vreesde echter dat dit enkel zou kunnen indien hij zijn militanten onder controle kon houden.

8. DE MOORD OP RWAGASORE...

Na de ministerraad van 13 oktober, werd Rwagasore door zijn entourage uitgenodigd om mee te gaan dineren. De premier aanvaardde de invitatie en het gezelschap begaf zich naar het terras van het Tanganyika-restaurant. Rwagasore zat aan het hoofd van de tafel.

Om elf uur 's avonds werd vanuit een bosje nabij het terras een schot gelost. De kogel trof de eerste minister dodelijk in de keel.

Het gebeuren shockeerde Burundi. Het land was zijn premier kwijt, de zoon van de koning. Het politieke leven werd volledig dooreen geschud, en dit net voor de onafhankelijkheid. Deze politieke moord zou een hypotheek leggen op de toekomst van Burundi.... Rwagasore werd martelaar van de onafhankelijkheidsstrijd.

Het onderzoek naar de daders van de moord werd onmiddellijk op gang gezet. De ondervragingen waren al kunnen beginnen 's nachts, onmiddellijk na de feiten. Een half uur na de moord was gerechtelijk onderzoeker Blommaert al ter plaatse. Het verdere onderzoek werd geleid door de procureur des konings, Jacques Bourguignon, en zijn substituten. Het onderzoek werd van bij het begin vergemakkelijkt door de getuigenis van een Belgisch onderofficier. Deze leed aan slapeloosheid en was daarom een wandeling gaan maken aan de rand van het Tanganyika-meer (vergezeld van een inlandse schone). De militair werd geïntrigeerd door de aanwezigheid van een stationwagen op het voetpad naast het restaurant. De motorkap van de wagen stond namelijk open en het leek alsof iemand een panne aan het

repareren was. Toen de militair naderde om een handje toe te steken, bleek de panne voorbij. In de auto zaten drie Afrikanen en één Europeaan. Hij wandelde dus verder totdat hij plots een schot hoorde, kort daarna gevolgd door het slaan van de deuren en het weggrijden van de auto. De onderofficier verwittigde Bubiriza (een Burundees magistraat). Bubiriza had de stationwagen, zoals omschreven door de onderofficier, eerder zien staan voor het huis van Jean-Baptiste Ntakiyica (d.i. een P.D.C.-leider).

De inzittenden van de wagen werden aangehouden. Het ging om Jean-Baptiste Ntakiyica, diens broer Henri Ntakiyica en Antoine Nahimana (die burgemeester was in de streek van Baranyanka). De Europeaan waarvan eerder sprake was, bleek echter niet aanwezig. Hij zou geschoten hebben op Rwagasore. Later bleek dat het ging om de Griek Jean Kageorgis. Hij was eerder binnengegaan in het restaurant, had er een whisky gedronken en bestudeerde intussen aandachtig de situatie. Daarna zou hij van achter een struik hebben geschoten.

De stationwagen was bij de vlucht weg van het restaurant, in panne gevallen wegens gebrek aan benzine. De drie Barundi zijn bij de wagen gebleven. Kageorgis ontkwam echter en lifte naar Usumbura. Niemand minder dan Mwambutsa zélf nam de lifter (dus de moordenaar van zijn zoon) mee in zijn wagen. Aangekomen in Usumbura werd Kageorgis afgezet aan het restaurant Stavros, waar hij Ntidendereza (voorzitter van de P.D.C.) ontmoette. Die laatste zou dan met zijn Mercedes de stationwagen van een bidon benzine hebben voorzien. De stationwagen werd echter teruggevonden en de drie inzittenden werden aangehouden. Bij Kageorgis thuis werd onder zijn bed het wapen gevonden waarmee Rwagasore was doodgeschoten. De inzittenden van de Mercedes werden ook aangehouden. Het ging om Biroli, Ntidendereza, samen met enkele andere P.D.C.-leiders, die later weer werden vrijgelaten. Na ondervragingen werden ook Iatrou, de werkgever van Kageorgis, en Archaniotis, neef van Iatrou, aangehouden. Ook Bigirindavyi, actief in de P.D.C. en vriend aan huis bij Biroli en Ntidendereza, werd gearresteerd.⁴¹

Ondanks de aanhoudingen, die duidelijk de hand van de P.D.C. achter de moord aantoonde, werd België vaak beschuldigd van medeplichtigheid. Om dit te begrijpen, moet men het geheel in een bredere context plaatsen. Ten eerste was er de moord op Lumumba, waar België (de regering) medeverantwoordelijk voor werd geacht. Aangezien Rwagasore en Lumumba vaak in één adem vernoemd werden, trok men soms te snel de verkeerde conclusies.

⁴¹. *Rudipresse*, 21 oktober 1961, n° 246, pp. 1-5.

Bovendien werd de verkiezingsoverwinning van Rwagasore soms wel de triomf van de verwarring genoemd in Burundi. Een groot deel van de blanke bevolking was sterk ontgoocheld door de overwinning van het nationalisme. De Voogdij heeft alles echter moeten laten gebeuren zoals de UNO het wenste. Ze kon Rwagasore niet weer in huisarrest plaatsen, wegens resolutie 1605. De Administratie had tevergeefs gehoopt dat België tegen die resolutie in opstand zou zijn gekomen. Dit is echter niet gebeurd, waardoor onder andere Harroy sterk ontgoocheld was in de Belgische regering wegens haar lafheid. Resolutie 1605 bevoordeelde de belangen van Rwagasore, waardoor die kon profiteren van de apathie van de Belgische Administratie die ontmoedigd was en haar valiezen reeds aan het pakken. De rivaliserende partijen konden plots niet meer rekenen op de amorfe Voogdij om artikel 24 bis (dat de zoon van de Mwami verbood politieke propaganda te voeren) te laten uitvoeren.

De Administratie had, onder druk van de UNO, de strijd opgegeven. Daardoor was het Front Commun, dat eerder kon rekenen op steun uit die hoek, gefrustreerd. De Administratie stelde zich tevreden met de schrapping van de kandidatuur van Muhirwa en Kamatari (respectievelijk schoonzoon en broer van de Mwami), maar durfde zich niet meer te verzetten tegen Rwagasore die, wegens zijn populariteit, gevaarlijk was geworden.

Toen, na de verkiezingen, het Front Commun (organisatie van partijen rond de P.D.C.) de annulatie van de uitslagen eiste, werd dit door de Administratie volledig in de wind geslagen. Integendeel, de regering-Rwagasore werd onmiddellijk aanvaard door de Voogdij, ondanks de vele benoemeningen van familieleden en nauwe kennissen van de Mwami. Harroy verwelkomde Rwagasore op de radio met de woorden "*un grand leader d'un grand parti*", en dit terwijl hij Rwagasore vroeger nog in huisarrest had geplaatst. De Belgen begonnen te geloven in Rwagasore. Daardoor zouden ze de oppositie echter enorm ontgoocheld hebben, waardoor ze, volgens Davister medeverantwoordelijk waren voor de moord.⁴²

Verskillende landen in de Vierde Commissie van de UNO stelden zich (opnieuw) vol vooroordelen op ten opzichte van België. Bepaalde delegaties insinueerden dat België gedeeltelijk verantwoordelijk was voor de moord. De Belgische regering reageerde verontwaardigd en tilde zwaar aan deze beschuldigingen. Ze eiste dat degenen die dit beweerden, met aanwijzingen voor de dag kwamen die hen ertoe hadden gebracht om zulke uitspraken te doen. Bovendien eiste de regering verontschuldigen indien dit niet gebeurde. België vond dat de UNO niet goed omging met de situatie in

⁴². "Davister, On a tué Rwagasore!", *Pourquoi Pas?*, IV, 10 november 1961, n° 2241.

Ruanda-Urundi en met België en dit ondanks haar vele inspanningen. België wees erop dat het zich neergelegd had bij de overwinning van Rwagasore, aangezien de verkiezingen ordevol waren verlopen. De Belgische regering zou nooit voordeel hebben gehaald uit de dood van de premier. Haar goede resultaten in het land zouden immers in gevaar worden gebracht. De regering was daarom boos omwille van de hatelijke en absurde beschuldigingen in de UNO. Ze wees erop dat het onderzoek naar de daders onmiddellijk was geopend en dat de verantwoordelijken waren aangehouden.

Dat de UNO een internationaal onderzoek eiste en daardoor de waarde van de gevoerde onderzoeken betwijfelde, kwam al even hard aan voor België. Toch verzette de regering zich niet. Ze hoopte dat het onderzoek zou slagen en dat de neutraliteit van de UNO zou blijken.

De meeste beschuldigingen ten aanzien van België kwamen van Guinee en werden gesteund door de Afro-Aziatische landen (ook wel "*les Affreux Aziatiques*" genoemd binnen Belgische kringen)⁴³ en de USSR.⁴⁴

Het proces beloofde een uiterst delicate zaak te worden. Voor België was het dan ook een hele opluchting dat de UNO-commissie (opnieuw Dorsinville, Gassou en Rahmena) die een onderzoek moest voeren naar de omstandigheden van de moord, het erover eens was dat het gerechtelijk onderzoek, gevoerd door België goed verlopen was. Haar rapport van 11 november meldde het volgende:

"La commission croit devoir mentionner qu'elle n'a entendu aucune plainte de qui ce soit concernant la régularité de la procédure à suivre par l'autorité judiciaire chargée de l'affaire".

Volgens Spaak was dit een heel belangrijke verklaring van de UNO, waardoor België niet meer verdacht werd in de internationale organisatie (Spaak, 1969, 303).

De pers verdedigde nu eens de Administratie en dan weer beschuldigde ze haar van medeplichtigheid. Meestal ging men akkoord met het feit dat de P.D.C. verantwoordelijk was voor de moord en dat bij die groep de ware schuldigen zaten, maar men probeerde de misstappen van de P.D.C. te verklaren vanuit eerdere gebeurtenissen, waarbij de Belgische Administratie, maar ook de UNO fouten zouden hebben gemaakt (cf. supra: Davister).

Maus, Hutu-leider en sterk anti-upronist, schreef een artikel met als titel "L'assassinat du premier ministre Rwagasore" in de *Chronique du Ruanda-Urundi*. Het artikel is gedateerd op vrijdag 3 november 1961. Kort daarna (in

⁴³ Gesprek met Jean Ghislain, Tournai, 28 april 2000.

⁴⁴ *Rudipresse*, 21 oktober 1961, n° 246, pp. 8-11.

januari 1961) pleegde Maus zelfmoord, waarschijnlijk mede omdat hij enorm teleurgesteld was door de overwinning van Uprona en door het toenemende extremisme van de partij na de moord op haar leider (Weinstein, 1976, XVII, 181).

In het artikel maakte Maus duidelijk dat hij het onaanvaardbaar vond dat Rwagasore als formateur werd benoemd door de Wetgevende Vergadering, terwijl hij zich niet kandidaat had gesteld voor de verkiezingen. Enkele uren later stelde Rwagasore zijn ministerploeg al voor aan de Vergadering. Deze ploeg was helemaal niet democratisch verkozen. Op de tien ministers waren er zes die niet afgevaardigd waren, maar benoemd.

Maus besluit dat het ging om een zuiver politieke moord, waarbij de P.D.C.-leiders terecht aangehouden waren. De moord was een wanhoopsdaad door de nederlaag bij de verkiezingen.

"Maar", aldus Maus, "naast de eerste bezielers, organisatoren en uitvoerders van deze politieke moord, moeten reporters vandaag en historici morgen, onderzoeken wie de verantwoordelijken op grotere afstand waren, zonder dewelke deze tragedie niet zou gebeurd zijn".

Maus wees met zijn beschuldigende vinger in eerste instantie echter niet naar de Belgische Administratie, maar naar Dorsinville, voorzitter van de commissie van de UNO en zijn collega's. Zij kwamen zich immers mengen in de politiek van de Voogdij, waardoor die Rwagasore volledig vrij spel moest geven (cf. Resolutie 1605). De commissie gebruikte hiervoor het voorwendsel dat Rwagasore een mens zoals een ander was, wat volgens Maus een volledig verkeerd uitgangspunt was.

Ten tweede verwijt Maus resident-generaal Harroy dat hij niet de moed had om artikel 24 bis toe te passen (familieleden van de Mwami mochten niet deelnemen aan het politieke leven). Harroy kon echter geen maatregelen nemen zonder tegenwerking te krijgen van België die de instructies van de UNO trachtte op te volgen.

Ten derde acht Maus Rwagasore zélf ook verantwoordelijk voor zijn eigen dood. Hij speelde immers een rol die niet voor hem bestemd was. Rwagasore zou de verkiezingen vervalst hebben, de macht niet gekregen, maar gegrepen hebben, en verantwoordelijk zijn voor verschillende gewelddadige incidenten waarbij in totaal zes doden vielen. Ik citeer Maus:

"Tout excès se paie, et ceux qui se souviennent de ce passé récent, n'éprouvent guère de pitié pour la victime de ce jour. Justice est faite."

Tenslotte schuift Maus de schuld ook gedeeltelijk in de schoenen van de Algemene Vergadering van de UNO, die door haar resoluties in verband met

onvoorwaardelijke amnestie voor misdadigers uit Rwanda politieke misdaden goedkeurde ("*leçon d'immoralité, dont certains leaders de l'opposition s'empressèrent de profiter en Urundi...*").⁴⁵

Tijdens het proces in de rechtszaal zou de kwestie van de schuldvraag nog verschillende keren aan bod komen.

9. HET PROCES

Het proces van de moordenaars van Rwagasore heeft lang aangesleept. Eerst was er de kwestie rond de jury, waarbij de Barundi een jury wensten die bestond uit Barundi, terwijl de Belgen ervan overtuigd waren dat dit tot subjectiviteit zou leiden. Op 23 januari 1962 was er een wet gestemd waardoor de Belgische magistraten bij ernstige zaken enkel een uitspraak zouden mogen doen na overleg met de jury, bestaande uit Barundi. Spaak had echter zijn veto gesteld, wat grote verontwaardiging veroorzaakte.

In de rechtbank van Eerste Aanleg werden drie terdoodveroordelingen uitgesproken. In het Hof van Beroep slechts één. Eén executie werd uitgevoerd. Kageorgis, de huurmoordenaar, werd publiekelijk terechtgesteld.

Na de onafhankelijkheid werd het proces echter heropend. Het nieuw gecreëerde Hof van Cassatie vernietigde op 27 oktober het voorgaande vonnis om twee redenen. Ten eerste vond men dat de grondwet geschonden was, evenals de wet in verband met de oprichting van een jury (cf. supra). In het eerste proces hadden de rechtbank en het hof immers gezeteld zonder jury, en tóch waren ze bevoegd verklaard. De burgerlijke partij had zich toen teruggetrokken om die reden. Ten tweede vond het Hof van Cassatie dat in het Hof van Beroep de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens geschonden was en een vorm van raciale discriminatie het hele gebeuren domineerde, aangezien de weduwe van Rwagasore slechts één miljoen frank schadevergoeding had gekregen, terwijl datzelfde hof eerder drie miljoen had toegekend aan de weduwe van een vermoorde Europeaan.

Ondanks pogingen van de verdediging (die niet op de hoogte was gebracht) om uitstel te verkrijgen, besliste het hof van Cassatie het proces te heropenen.

Voor fanatieke aanhangers van de Uprona werd deze beslissing gezien als een grote overwinning. Zij beschouwden de executie van Kageorgis immers

⁴⁵ Archives Africaines, BUR (65), "L'assassinat du premier ministre Rwagasore", *Chronique du Ruanda-Urundi*, 3 november 1961.

als een *schijnbaar* "goede politiek" waarvan de relaties tussen België en Burundi afhankelijk waren, maar eveneens als

"le gage d'un marché odieux et tacite: sa mort pour que les autres vivent".⁴⁶

Op 9 november 1962, dus vier maand na de onafhankelijkheid, werden in het justitiepaleis van Usumbura de debatten hervat. Het tribunaal werd deze keer niet voorgezeten door Belgische magistraten, maar door Barundi.⁴⁷

Dat het ooit zo ver is kunnen komen, had niemand gedacht. Muhirwa (eerste minister) had in juni bij de UNO nog beloofd dat hij nooit het proces van de moordenaars van Rwagasore zou herdoen ("*Jamais, nous ne referons le procès des assassins du Prince Rwagasore*"). Zelfs Spaak geloofde hem en eiste daarom geen verdere garanties. Volgens Davister ging het zelfs zo ver dat Brussel ("*imbécilement*") het volumineuze dossier van de zaak naar Usumbura stuurde. Dit leidde tot een parodie van een proces, waarbij de Barundi zouden oordelen naar aloude gewoonte en traditie.⁴⁸ De vrees dat de Barundi instinctief te werk zouden gaan, zat er goed in. De Mwami had bovendien het land verlaten voor een lange tijd, om te kunnen ontsnappen aan de plicht om een eventueel gratieverzoek te moeten beantwoorden.

België vond dat de moordenaars van Rwagasore al hard genoeg aangepakt waren en dat het recht reeds gesproken had ("*justice est faite*"). Davister beschouwde dit standpunt van de Belgische regering als heel hypocriet en verwees naar de vergissingen die al eerder waren gebeurd in Kongo, Rwanda en Burundi.

Terwijl de discussie aan de gang was en België tevergeefs Muhirwa van gedacht probeerde te veranderen, sprak de jury in de Rechtbank van Eerste Aanleg haar vonnis uit. Ntidendereza, Biroli, Jean-Baptiste Ntakiyica, Nahimana en Iatrou werden stuk voor stuk ter dood veroordeeld. Henri Ntakiyica kreeg een eeuwige gevangenisstraf opgelegd en Archaniotis werd veroordeeld tot tien jaar. Bigirindavyi had zijn straf reeds uitgezeten en had Burundi verlaten, waardoor hij ontsnapte aan een nieuwe veroordeling.

De beklaagden gingen uiteraard in beroep, maar tevergeefs. Op 8 januari, om 22.15 u liet het hof weten dat ze niets aan de eerder toegekende straffen

⁴⁶. "Davister, Nouveau procès pour les assassins de Rwagasore. Ces naïfs que nous sommes...", *Pourquoi Pas?*, LII, 9 november 1962, n° 2293.

⁴⁷. Louis De Clerck was op dat moment rechter van de Rechtbank van Eerste Aanleg en werd gevraagd de rechtbank voor te zitten. Omdat het echter over een zeer delicate zaak ging (onder andere voor de relaties tussen België en Burundi) liet hij deze taak over aan Barundi.

⁴⁸. "Et s'il nous plaît, à nous, d'être sauvage?...", "Davister, Le scandaleux procès d'Usumbura. Soufflet à Superman!", *Pourquoi Pas?*, LII, 23 december 1962, n° 2295.

zou veranderen. De procureur des konings werd belast met de uitvoering van het vonnis, waaronder vijf terdoodveroordelingen.

Op vijftien januari 1963 gebeurden de executies (ophanging) in het stadium van Kitega, in het bijzijn van een massa volk.⁴⁹

De reacties waren enorm. Spaak verklaarde bij minister Charles Baranyanka, minister van Burundi in België en broer van de geëxecuteerde Biroli en Ntidendereza, dat hij beslist had een einde te maken aan de politieke samenwerking met Burundi. Spaak was zowel verontwaardigd als diep ontgoocheld. Hij betreurde het dat de regering van Burundi geen rekening gehouden had met de talrijke genadeverzoeken van de hoogste spirituele en politieke instanties van de hele wereld en de executies onverstoord had laten doorgaan. Koning Boudewijn en de Belgische regering hadden op 10 januari ook berichten naar de Mwami gestuurd, waarin ze hem verzochten om de straffen van de veroordeelde te verzachten. De publieke opinie in België toonde haar verontwaardiging ten opzichte van de terdoodveroordelingen door te protesteren bij Baranyanka. Deze antwoordde dat het eerste proces zich had afgespeeld tijdens de strijd voor onafhankelijkheid. Burundi verbaasde zich over het feit dat er campagne gevoerd werd tegen de executie van de moordenaars die op regelmatige wijze waren veroordeeld, terwijl in Rwanda met geen woord werd gerept over de 14 geëxecuteerden, waarvan de enige misdaad het dragen van een vuurwapen was.

De Belgen in Usumbura waren er niet mee gediend dat België de technische hulp aan Burundi zou stopzetten. Radoux, socialistisch volksvertegenwoordiger, verklaarde in de commissie voor Buitenlandse Handel in de Kamer dat Burundi inderdaad een politieke fout had begaan, maar dat de Belgische regering de zaak niet zou oplossen door óók zo'n fout te begaan en de technische bijstand op te geven.

Het arrest van het Hof van Beroep van Usumbura had ook bij de UNO reacties uitgelokt. Zo verscheen er, in de gangen van de Algemene Vergadering van de UNO, een niet-officieel document met de titel "Cinq à mourir au Burundi". Het document verweet Burundi er een grotesk proces van gemaakt te hebben, op aanstoken van Uprona, die vriendschappelijke relaties onderhield met het MNC/Lumumba, een beweging die de Belgen aan de deur had gezet. Datzelfde document ging ervan uit dat het de Wetgevende Vergadering van Burundi was die de heropening van het proces had bevolen en dat het vonnis een parodie was op de rechtspraak. Zo waren de advocaten van de verdediging (Goffin en Aronstein) bedreigd geweest en hadden zij daarom het proces verlaten. Het proces was bovendien volledig in het

⁴⁹ *Infor Burundi*, 21 januari 1963, n° 55.

Kirundi verlopen, terwijl de advocaten enkel Frans kenden. De jury begreep op haar beurt geen Frans, d.i. de taal van de verdediging. Het document noemde het proces een "meurtre judiciaire" en een slecht begin voor de onafhankelijke staat Burundi. Datzelfde document verweet Burundi ook omdat het land gestemd had vóór de intrede van de Volksrepubliek China in de UNO.⁵⁰

10. HET EINDE VAN HET CONFLICT BEZI-BATARE EN HET ONTSTAAN VAN NIEUWE TEGENSTELLINGEN

Na de dood van Rwagasore, verdween het conflict Bezi-Batara quasi volledig, omdat de P.D.C. beschuldigd werd van de moord en de leiders van de partij gevangen of geëxecuteerd waren. Het feit dat de Uprona haar charismatische leider, aan wie ze de overwinning volledig te danken had, verloren had, betekende echter het ontstaan van nieuwe conflicten. De Uprona raakte onderling verdeeld. Het is die evolutie die hier besproken wordt.

De eerste discussie ontstond bij de terugkeer van Mirerekano (Hutu) uit Kongo. Hij was daar jarenlang vertegenwoordiger van Rwagasore geweest en wilde nu het voorzitterschap van Uprona, zoals Rwagasore hem had beloofd. Muhirwa, de eerste minister, was hier echter niet mee akkoord. Hij had zelf een beschermeling, nl. Joseph Bamina (Hutu), die hij als voorzitter van de partij wenste. Om de macht van Bamina te legaliseren, organiseerde Muhirwa op 14 september 1962 een groot congres van de Uprona. Bamina werd er "verkozen" door de afgevaardigden van de Uprona van alle provincies, tot groot ongenoegen van Mirerekano. Boniface Kiraranganya, directeur van de Veiligheid en secretaris-generaal van Uprona had, op aanvraag van Muhirwa, de stemmen gemanipuleerd om het voorzitterschap van Mirerekano tegen te gaan (Ghislain, *s.d.*).

Vanuit het antagonisme tussen Muhirwa en Mirerekano ontstonden verdere conflicten. Er vormden zich geleidelijk aan twee groepen, Casablanca en Monrovia. Vanuit dit conflict en verschillende complotten van de ene groep tegen de andere groeide later het Hutu-Tutsi-conflict. Van eenheid binnen de Uprona-partij was geen sprake meer. Die evolutie is echter te ingewikkeld om hier op enkele lijnen neer te pennen. Burundi ging een toekomst tegemoet van moordaanslagen, snelle regeringswissels en

⁵⁰. *Ibid.*, document integraal in bijlage van *Rudipresse*.

burgeroorlog... De Mwami vluchtte naar Europa, uit vrees voor nog een aanslag. Zijn tweede zoon Charles, zou enkele jaren later ook vermoord worden.

11. SLOTBESCHOUWINGEN

Vier decennia geleden werd Burundi onafhankelijk. Eén juli 1962 was een dag waar lang naar werd uitgekeken, maar achteraf een grote illusie bleek te zijn. De gebeurtenissen die op de onafhankelijkheid volgden, bewijzen dat. Etnische conflicten en voortdurende regeringwissels zorgden voor dagelijks geweld. Bij pogingen om de oorzaken hiervoor te vinden, is men zeer snel geneigd een neokolonialistische houding aan te nemen.

Zo zou men kunnen wijzen op de 46 jaar vrede die Burundi vóór de onafhankelijkheid heeft gekend. De levensstandaard verhoogde, er werden wegen, bruggen en duurzamere woningen gebouwd, de kledij werd comfortabeler. Kortom, het levensniveau en het materieel welzijn namen toe.

Sedert Bandoeng in 1955 blies echter een dekoloniatiewind door de wereld en vooral door Afrika. Afro-Aziatische landen geloofden dat ze het universum zouden kunnen besturen door een meerderheid te halen binnen de UNO.

In 1945 beschreef het Charter van de UNO de plichten van de administratie in de Voogdijgebieden nog als volgt: Ten eerste moest de administratie instaan voor het begunstigen van de politieke, sociale en economische vooruitgang van de volkeren, evenals de opvoeding en het onderwijs. Verder moest ze ook hun progressieve evolutie naar de bekwaamheid om zichzelf te besturen, bevorderen.

Dit staat in fel contrast met de beslissingen die werden genomen tijdens de zittingen van de Algemene Vergadering van de UNO in 1960-61. Toen werden verschillende resoluties gestemd waardoor "gebrek aan voorbereiding op politiek, economisch en sociaal domein" geen reden mocht zijn voor uitstel van de onafhankelijkheid. Voor België kwam dit over als een soort "alles loslaten", "laten schieten" (Ghislain, *s.d.*, 65-75).

In diezelfde periode kwam Rwagasore terug uit België en richtte hij de partij Uprona op. Op relatief korte termijn schaarde hij alle ontevredenen onder de évolués (o.a. de ex-seminaristen) evenals de plattelandsmassa achter zich. De jonge generatie évolués wilde een nieuwe, moderne staat die welvaart zou brengen voor Burundi. Hun enthousiasme was begrijpelijk, maar illusionair.

Het dekolonisatieproces verliep veel te snel voor Burundi. De Voogdij had nauwelijks één generatie geduurd. Burundi onderging een versneld democratiseringsproces. Pas in 1959 werd een Belgische Werkgroep naar Burundi gestuurd om er de mogelijke politieke hervormingen te bestuderen. De Werkgroep vroeg niet naar de mening van de gewestbeheerders die goed op de hoogte waren van de problemen van Burundi, maar wilde "vernieuwing" zonder beïnvloed te worden door de administratie. Het rapport van de Werkgroep leidde tot het decreet van 25 december 1959. Daarmee werd een einde gemaakt aan de chefferies en de sous-chefferies om provincies en gemeenten in de plaats te stellen. Het proces werd door de Werkgroep gezien als de "democratisering" van Burundi.

De vroegtijdige democratiseringspogingen bleken echter te botsen met de Afrikaanse werkelijkheid. De leemte die werd achtergelaten na de verdwijning van de gewoonterechtelijke overheden die traditioneel veel invloed hadden op de bevolking, kon moeilijk worden opgevuld door democratische leiders. De fout die te vaak werd gemaakt is het niet kunnen inzien dat Afrika Europa niet was. Of zoals Spaak zelf toegaf:

"Notre démocratie parlementaire est un régime difficile. Il fonctionne chez nous parce qu'il est résultat d'une évolution, d'un long combat. La démocratie doit se conquérir, il ne faut pas l'octroyer. [...] Nous devons les [=les Burundi] laisser agir [...], nous ne devons surtout pas croire que ce qui est bon pour le Belgique est bon pour eux" (Spaak, 1969).

De onafhankelijkheid maakte de politieke chaos enkel maar erger. Een beperkte elitegroep, voornamelijk geëuropeaniseerden, speelde de belangrijkste politieke rol. Er was een gebrek aan ervaring bij de jonge regeerders (de eerste regering bestaande uit Burundi, dateert van 1961, dus slechts een jaar voor de onafhankelijkheid). Zonder een neokolonialistisch standpunt te willen aannemen, kan men toch stellen dat Burundi niet klaar was voor de onafhankelijkheid in 1962.

Twee belangrijke externe elementen speelden een rol bij het versnellingsproces. Ten eerste hield de plotse evolutie in Kongo de Belgische regering in de ban. De regering richtte de aandacht volledig op haar kolonie. Na de volksoproer van 4 januari 1959 in Leopoldstad, waarbij verschillende doden vielen, gooide België letterlijk de onafhankelijkheid in het gezicht van de Kongolezen. Op 30 juni 1960 trok België zich terug uit Kongo. Dit alles moedigde de Burundese bevolking aan om ook zelfbeschikking te eisen. Uprona smeedde vriendschapsbanden met het MNC/Lumumba en streed voor onmiddellijke onafhankelijkheid. De koloniale autoriteiten waren ervan overtuigd dat een anti-Belgisch complot werd aangestoken door Uprona,

samen met Unar, nationalistische partij in Rwanda. België keurde de vermeende communistische invloed (o.a. van het MNC) op Uprona af. De moord op Lumumba zou belangrijke gevolgen hebben, zowel voor het gedrag van de UNO als voor de publieke opinie in Rwanda en Burundi (anti-Belgische reacties).

Een tweede element was de rol van de UNO. De UNO, verantwoordelijk voor het beheer van de gebieden onder voogdij, stuurde sedert 1948 elke drie jaar commissies naar de gebieden. Tot 1960 liet de UNO België alle vrijheden bij het bestuur van Ruanda-Urundi⁵¹, maar vanaf december 1960 creëerde de Algemene Vergadering een commissie die moest instaan voor de voorbereiding van de verkiezingen en van de onafhankelijkheid van beide landen. Die commissie gaf precieze instructies en beknotte zo de manoeuvreerruimte van de Belgische administratie. In Burundi kon een partij als Uprona rekenen op de steun van de UNO die de onafhankelijkheid opdroeg aan België.

Naast de bovengenoemde externe factoren speelden de interne factoren een nog belangrijkere rol bij de versnelde dekolonisatie van Burundi. De partij Uprona gaf de hoofdtoon aan. Daarnaast prikkelde ook de inlandse katholieke kerk de nationalistische gevoelens bij de bevolking. De "évolués" tenslotte ijverden naar meer zelfbestuur, nu ze er de opleiding voor genoten hadden.

Om de problematiek van een land als Burundi beter te begrijpen, zou het interessant zijn om een hypothetische geschiedenis te schrijven. Men zou het hele dekolonisatieproces kunnen herschrijven in de *indien*-vorm. Het is uiteraard een onbegonnen werk, maar het zou verduidelijken waar het misliep, waar verkeerde beslissingen genomen werden en uit welke fouten kan geleerd worden.

Zo kan men zich afvragen wat er zou gebeurd zijn *indien* de UNO de onafhankelijkheid niet zo had opgedrongen, maar de Belgische administratie haar gang had laten gaan in Ruanda-Urundi. Een andere vraag die men zich kan stellen is hoe de politieke evolutie zou verlopen zijn *indien* de centrale Belgische administratie zich niet zo radicaal anti-Uprona had opgesteld, maar integendeel meer overleg probeerde te plegen met de partijleiders. Wat zou er gebeurd zijn *indien* ze de P.D.C. minder had gesteund? Hoe zou Burundi er

⁵¹. De Voogdijraad van de UNO heeft België dit mandaat toegekend omwille van twee redenen:

- de militaire prestatie van de Belgen (met de Kongolese Weermacht) tegen de Duitse militairen in Duits Oost-Afrika (het latere Tanganyika Territory onder Engelse Voogdij)
- de nabijheid van Belgisch Kongo van waaruit de voogdij met voldoende Afrika-kennis over Ruanda-Urundi uitgeoefend zou kunnen worden.

vandaag de dag uitzien *indien* de P.D.C.-leiders niet zo hadden gehoopt op de steun van België bij de moord op Rwagasore? Zou Rwagasore een gematigd bewind hebben gevoerd, *indien* de moord niet was gebeurd?⁵²

Een andere interessante vraag zou zijn wat er zou gebeurd zijn *indien* Mwambutsa de kracht en het karakter had gehad om, als hoofd van de monarchie, zijn volk te leiden op een cruciaal moment in haar geschiedenis. Welke evolutie zou Burundi hebben gekend *indien* het in staat was geweest een buffer te bouwen tegen Rwanda en het etnisch conflict te isoleren?

Uiteraard begeven we ons bij het stellen van dergelijke vragen op glad ijs ("si le nez de Cléopâtre..."). Maar toch is het noodzakelijk om uit de geschiedenis lessen te trekken, of zoals M. Gergeay schreef:

"Si l'on n'a pas compris et assimilé les leçons de l'Histoire, il est présomptueux de vouloir apporter quelque éclaircissement que ce soit à la compréhension de ce qui se passe aujourd'hui en Afrique centrale".⁵³

AFKORTINGEN

Burundi

BIBLIOGRAFIE

Bronnen

Afrikaans Archief (Ministerie van Buitenlandse Zaken):

Fonds A/15 bis

(4367), Réorganisation politique du Ruanda-Urundi

Fonds Burundi

(65), Dossiers concernant les partis politiques

(74), Rapports politiques, historiques et coutumiers. Incidents divers.

microfilm 8

microfilm 12

Fonds POL

(4832)

⁵² Rwagasore regeerde vijftien dagen. In elke bron die iets vertelt over die periode, wordt de nadruk gelegd op het feit dat Rwagasore met een redelijk en gematigd politiek programma naar buiten kwam. Zijn ministerploeg bevatte vijf Hutu, hij reikte de hand naar zijn tegenstanders, het land leek kalm en voldaan.

⁵³ M. Gergeay in antwoord op de vragenlijst, 7 maart 2000.

Resultaten enquête:

(verstuurd in maart 2000 naar verschillende oud-kolonialen)

P. Chotteau (districtscommissaris en hoofd van de sociale diensten en informatie), maart 2000.

L. De Clerck (magistraat), april 2000.

M. Gergeay (gewestbeheerder), maart 2000.

J. Ghislain (gewestbeheerder), maart 2000.

L. Jaspers (vice-consul voor Afrikaanse zaken in Oost-Afrika), mei 2000.

R. Regnier (resident), mei 2000.

J.-P. Ryckmans (gewestbeheerder), maart 2000.

Interviews:

Gesprek met J. Ghislain, Tournai, 29 september 1999 en 28 april 2000.

Gesprek met L. Jaspers, Brussel, 9 mei 2000.

Gesprek met M. Massinon, Bosvoorde, 10 mei 2000.

Gesprek met M. Vandegheuchte, Antwerpen, 9 oktober 1999.

Periodieken

Amakuru y'Uburundi, 15 augustus 1960.

Infor Burundi, 21 januari 1963, n° 55.

Rudipresse, 16 april 1960, n°165; 23 september 1961, n°242; 21 oktober 1961, n°246

Pourquoi Pas?, 10 november 1961, n°2241; 17 november 1961, n°2242; 9 november 1962, n°2293; 23 december 1962, n°2295.

Literatuur

BOURGEOIS (R.), *Banyarwanda et Barundi, tome II, La coutume*, Bruxelles, 1954.

GHISLAIN (J.), *Le Burundi entre la peur et la cruauté, 1962-1993* (onuitgegeven werk).

GUNTHER (J.), *Inside Africa*, London, 1955.

HARROY (J.P.), *Burundi 1955-1962: souvenirs d'un combattant d'une guerre perdue*, Bruxelles, 1987.

LEMARCHAND (R.), *Rwanda and Burundi*, London, 1970.

ROSKAM (K.), *De dekolonisatie van Afrika*, Bussum, 1982.

SPAAK (P.-H.), *Combats inachevés. II. De l'espoir aux déceptions*, Paris, 1969.

STENGERS (J.), "Note bibliographique sur le livre de J.P. Harroy (Burundi, 1955-1962. Souvenirs d'un combattant d'une guerre perdue)", *Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques (Palais des Académies, 5e série)*, LXXIV, 1988, 10-11, pp. 334-351.

WEINSTEIN (W.), *Historical Dictionary of Burundi*, Metuchen N.J., 1976.

Rwagasore, l'Uprona et la décolonisation du Burundi (1958-1962)

ANNELIES KINDT

RÉSUMÉ

La décolonisation du Burundi a été un moment déterminant pour l'avenir du pays. En 1958, Rwagasore, fils du mwami (le roi) Mwambutsi a créé un parti politique appelé Uprona, décision cruciale pour la suite des événements jusqu'à l'indépendance. Le programme de ce parti annonçait l'indépendance du pays, avec son gouvernement et ses propres leaders, élus démocratiquement. Sachant que le peuple tenait beaucoup à la famille royale, Rwagasore a abusé de son titre de prince. Un lourd handicap dans la marche vers la décolonisation a été le manque de structures politiques internes et de traditions démocratiques. C'est pour cela que d'autres partis ont formé l'opposition contre l'Uprona. Comme l'administration belge est entrée dans le jeu politique elle a perdu son rôle d'arbitre. De plus, plaçant la situation de Burundi dans un cadre global, l'Organisation des Nations Unies a insisté pour accélérer l'accession à l'indépendance en négligeant le fait que le pays n'était pas prêt pour un changement aussi brusque. Les conflits politiques ont provoqué l'assassinat du premier ministre Rwagasore en 1961, juste avant l'indépendance. Par ce meurtre a débuté la triste histoire de rivalités entre deux groupes ethniques.

Rwagasore, Uprona and the Decolonisation of Burundi (1958-1962)

ANNELIES KINDT

SUMMARY

The decolonisation of Burundi determined the country's further history. Rwagasore, son of the mwami (king) Mwambutsa founded a political party Uprona (1958), crucial in the way to independence. His party struggled for an independent Burundi, with its own government and political leaders, democratically elected. Rwagasore abused his title as a prince, knowing that people set value on the royal family. An important problem for the decolonization was the lack of intern political structures and democratic traditions. That is why other parties like PDC formed a strong opposition to fight Uprona. The Belgian administration entered the political game of the party struggle and lost its neutral role as arbiter. The United Nations Organisation put the situation in Burundi in an international daylight and forced an accelerated independence, not seeing that the country was not ready for it. Political conflicts led to the murder on prime minister Rwagasore in 1961, just before the independence of Burundi. It was the beginning of a sad history of rivalry between two ethnic groups...